

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

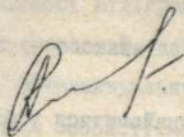
АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

СОЛОМАХА Світлана Олександрівна

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ ДО КЕРІВНИЦТВА ТЕАТРАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

13.00.04 - професійна педагогіка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1995

АВ 33.643

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті педагогіки АПН України

Науковий керівник :

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Мирополюська Наталія Євгенівна

Офіційні опоненти :

доктор педагогічних наук,
професор
Рудницька Оксана Петрівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Бісік Надія Михайлівна

Провідна установа : Херсонський державний педагогічний інститут
імені Н.К.Крупської

Захист відбудеться " 22 " грудня 1995 р. о 15 годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті
педагогіки і психології професійної освіти АПН України
за адресою :

254060, м. Київ, вул. М. Берлінського 9, зал засідань / У поверх./

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту
педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Автореферат розіслано " 16 " листопада 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Г.М.Шубульська

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00754975 (.)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність проблеми. Побудова національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, спрямований на подолання кризи освіти, в тому числі і вищої педагогічної, що проявилася передусім у "невідповідності знань учнів та студентів запитам особистості, суспільним потребам та світовим стандартам, у знеціненні соціально-го престижу освіченості та інтелектуальної діяльності".¹ Основним критерієм роботи вищої школи є якість підготовки спеціалістів, раціональне поєднання їх теоретичних знань з уміннями вирішувати практичні питання, що означає пошук ефективних форм і методів навчання, удосконалення програм, навчальних планів, розробку нових навчальних методик. На жаль, вищі педагогічні навчальні заклади недостатньо оперативно реагують на зміни, що відбуваються у сучасній загальноосвітній школі, характерною особливістю якої є орієнтація на виявлення та розвиток творчої індивідуальності учнів. Необхідною умовою здійснення завдання є гуманітаризація і гуманізація освіти, що створить найкращі умови для розвитку особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє мистецтво як засіб формування і розвитку творчих здібностей, естетичної свідомості людини. Впливаючи на емоційну, інтелектуальну і моральну сфери, мистецтво забезпечує середовище для особистісного виявлення потреб людини, стає для неї засобом пізнання себе і оточуючого світу.

Особливе місце в процесі навчання і виховання засобами мистецтва належить театру, що володіє унікальними можливостями впливати на розвиток людини. Поєднуючи "... школу з мистецтвом, муд-

1. Державна національна програма "Освіта" / "Україна XXI століття" /.- К. : Райдуга, 1994.- С.5.

рість з розвагою, урок з видовищем".¹ драматичну дію, художнє слово, пантоміму, живопис, музику, театральне мистецтво здатне надати велику допомогу у вихованні культурної людини, створюючи найкращі умови для формування інтелектуальних, естетичних і етичних якостей особистості.

Актуальність проблеми взаємодії мистецтва, в тому числі й театального, з різними аспектами навчання та виховання відзначається багатьма вченими, які досліджують питання образного мислення, сприймання, емоційно-мотиваційної сфери розвитку дитини. Психологи неодноразово підкреслювали велике значення театально-ігрового начала в житті дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / Б.Г. Ананьєв, Л.О. Венгер, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, В.П. Зінченко, П.М. Єршов, О.М. Леонтєв, М.І. Лісіна, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейн, П.В. Симонов, Д.Б. Ельконін та інші /.

Крім того, відомо, що результат будь-якої методики навчання молодших школярів знаходиться у прямій залежності від наявності ігрових елементів. Досвід сучасної педагогічної практики / Ш.О. Амонашвілі, Л.В. Потіцька, Є.Ю. Сазонов, Т.П. Соловкіна, Л.М. Чуриліна та інші / показує, що саме для вирішення навчально-виховних завдань початкової школи - засвоєння граматики, арифметики, природознавства, розвитку культури мовлення, навичок колективної праці, виховання загальної культури учнів, прилучення їх до національних традицій, звичаїв, виховання громадського обов'язку, творчого розвитку особистості дитини - найкращі вчителі звертаються до засобів театального мистецтва : в умовах уроку, в позакласній виховній роботі. На цьому шляху у театральній діяльності є великі, але далеко ще не використані можливості.

1. Товстоногов Г.А. Зеркало сцени.- Кн.1.- Л., 1984.- 303 с.

Багато видатних педагогів використовували в роботі з учнями різноманітні форми театральної діяльності. Серед них : Марк Фабій Квінтіліан, Ян Амос Коменський, Ш.Роллен, С.Полоцький, М.М.Бахтін, В.О.Сухомлинський, Л.М.Толстой, К.Л.Ушинський, М.Ф.Бунаков, С.Т.Шацький, В.М.Шацька, А.С.Макаренко та інші. Театралізацію у підготовці студентів практикували Ф.Прокопович, Г.С.Сковорода, В.М.Верховинець.

У дослідженнях К.О.Арбузова, М.П.Лещенко, Н.М.Чорної розглядається закордонний досвід використання театральних та ігрових методів роботи з учнями в школах Франції, Канади, США, зокрема подано досвід театральної діяльності таких педагогів, як Дж.Дьюї, Г.Рід, Ч.Гейтскелл, Ф.Спаршотт, К.Роджерс, Р.Кузіне, С.Френе та інші.

Питанням використання театру у навчанні та вихованні школярів присвячені теоретико-методичні розробки і статті Н.Х.Александрової, А.П.Бршової, О.А.Комаровської, О.М.Котикової, І.Л.Льбінського, Л.М.Масол, О.Я.Михайлової, Н.Б.Миропольської, Т.Г.Пені, Ю.І.Рубіної, І.Д.Сегеді, М.П.Стуль, Л.О.Хлебнікової та інших.

Однак дослідники проблеми використання театру в навчально-виховному процесі школи та практики шкільної театральної самодіяльності вказують на невідповідність великих педагогічних можливостей театального мистецтва і ступеня їх реалізації в сучасній школі. Перешкодою впровадження в життя ідеї включення театралізації в навчально-виховний процес загально-освітньої школи є не підготовленість учительських кадрів до кваліфікованої театально-педагогічної діяльності. Більшість провідних фахівців у галузі теорії та практики театральної педагогіки говорять про нагальну необхідність розв'язання проблеми підготовки вчителів до керівництва театальною діяльністю школярів / А.П.Бршова, Н.Б.Миропольська, Т.Г.Пеня, Ю.І.Рубіна та інші /. І якщо питання підготовки майбутніх учителів до

керівництва естетичною діяльністю школярів вирішувались у рамках музично-педагогічної підготовки / Л.Г.Арчажнікова, Г.М.Падалка, О.П.Рудницька та інші /, або художньо-педагогічної / В.М.Вільчинський, Б.М.Неменський, В.П. Тименко, Б.П.Юсов та інші /, то аспект підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів мало ким досліджувався. Існуючі на сьогодні театральні педагогічні методики підготовки майбутніх учителів можуть стати в нагоді як взірці і орієнтир розробки проблеми, але разом з тим, вони мають узагальнений характер, без посилань на конкретний вік майбутніх вихованців / О.О.Грачова, Н.Є.Миропольська, А.П.Бршова /.

До цього часу не досліджувалась проблема пошуку можливостей вузівської підготовки майбутнього вчителя початкової школи до керівництва театральною діяльністю школярів. Таким чином, актуальність даної проблеми полягає у необхідності більш широкого застосування театрального мистецтва в навчально-виховній практиці початкової школи та удосконаленні підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів, що й обумовило вибір теми дослідження: "Підготовка майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів", визначило об'єкт, предмет, мету і роботу гіпотезу.

Об'єкт дослідження – навчально-виховний процес на факультеті підготовки вчителів початкових класів педагогічного вузу.

Предмет – структура, зміст, специфіка театральної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розробленого автором змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театраль-

ною діяльністю молодших школярів у природних умовах навчально-виховного процесу педвузу.

Вихідною для дослідження стала гіпотеза про те, що рівень підготовленості студентів педагогічних факультетів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів значно зростає за умов оволодіння студентами основами знань, умінь і навичок у галузі театрального мистецтва, а також розуміння ними специфіки дитячої театральної творчості.

З урахуванням мети та гіпотези дослідження визначені такі завдання:

- вивчення історії та сучасного стану питання використання театрального мистецтва в процесі підготовки майбутнього вчителя;
- виявлення психолого-педагогічних передумов впровадження елементів театральної діяльності у навчально-виховний процес початкової школи;
- виявлення критеріїв та показників готовності майбутніх учителів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів з метою визначення рівня готовності студентів до проведення цієї діяльності;
- аналіз програм, навчальних планів педагогічних інститутів з спеціальності № 0308 / 2121 / " Педагогіка та методика початкового навчання " з метою пошуку об'єктивних можливостей для формування у студентів необхідних для театрально-педагогічної діяльності знань, умінь і навичок;
- розробка змісту спеціального курсу з практикумом з підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів та експериментальна перевірка ефективності його впровадження.

Методологічною основою дослідження є теорія

соціально-педагогічного пізнання, положення про соціальну обумовленість освіти й виховання, взаємозв'язку навчання і розвитку, ролі соціально та особистісно значущої діяльності, теорії естетичного виховання і сприйняття мистецтва.

Т е о р е т и ч н о ю основою дослідження є праці видатних педагогів з питань підготовки вчителів та ролі мистецтва в цьому процесі, положення сучасної психології та фізіології з проблем гри як джерела дитячої театральної творчості, а також теоретиків та практиків театру про необхідність залучення дітей до драматичного мистецтва.

Для розв'язання поставлених завдань були використані такі методи : аналіз психолого-педагогічної, філософсько-культурологічної, театрознавчої, педагогіко-методичної літератури, узагальнення досвіду використання театралізації в навчально-виховному процесі, анкетування, бесіди з викладачами вузу, студентами, вчителями початкових класів, спостереження, моделювання експериментальної методики підготовки студентів, констатувачий та формулчий експерименти, методи статистичної обробки даних.

Дослідження проводилося на базі факультету підготовки вчителів початкових класів Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка, в якому дисертантка проводила протягом 8 років дослідно-експериментальну роботу з проблеми, що досліджується. В експерименті брали участь 355 студентів та викладачів педагогічного факультету, 98 учителів та 300 учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл м. Києва, м.Полтави, м.Миргорода, м. Кременчука, смт. Ковальовки, с. Мачухи Полтавської області.

Н а у к о в а н о в и з н а і т е о р е т и ч н е
з н а ч е н н я роботи полягає :

- у визначенні та обґрунтуванні структури та змісту театральної

діяльності молодших школярів;

- у виявленні критеріїв та показників готовності майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів;

- у розробці змісту театральної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Практичне значення дослідження полягає :

- у розробці системи підготовки майбутніх учителів до театральної діяльності та впровадженні в навчально-виховний процес педвузу спеціального курсу з практикумом "Методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів";

- в опублікуванні методичних рекомендацій для викладачів та студентів педагогічних вузів з естетичного виховання студентів засобами театального мистецтва, що можуть бути використані як викладачами педвузів і педучилищ, так і вчителями шкіл.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується результатами дослідно-експериментальної роботи, кількісної та якісної обробки даних, використанням методів, адекватних предмету, меті, завданням дослідження.

На захист вносяться положення про те, що:

- театральна діяльність, що поєднує три види діяльності молодших школярів : навчання, гру і працю, за коректного впровадження в навчально-виховний процес початкової школи створює оптимальні умови для спрямованого формування психічних новоутворень дитини;

- ефективними шляхами підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів є збагачення навчальних курсів теоретико-практичною інформацією про мистецтво театру та створення спеціального курсу з практикумом

" Методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів ", зміст якого відображає актуальні проблеми теорії та практики підготовки студентів до визначеної діяльності.

Апробація результатів дослідження здійснювалася безпосередньо у педагогічній діяльності автора з підготовки майбутніх учителів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів. Основні положення дослідження обговорювались на конференціях : " Методологія та методи сучасних педагогічних досліджень " / ХІІІ радянсько-німецький семінар молодих вчених і аспірантів АПН СРСР і АПН НДР, Москва 1988 р./, " Морально-естетичне виховання молоді засобами мистецтва " / Чернівці, 1990 р./, " Формування моральної та естетичної культури молоді, що навчається в умовах оновлення соціалізму " / Полтава, 1990 р./, " Проблеми опанування театральною педагогікою в професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя " / Полтава, 1991 р./, у повідомленнях автора на звітній науково-практичній конференції Інституту педагогіки АПН України / Київ, 1994 р./, на засіданнях кафедри педагогіки та психології початкового навчання Полтавського педагогічного інституту імені В.Г.Короленка / 1993 - 1995 рр./, на засіданнях лабораторії естетичного і фізичного виховання Інституту педагогіки АПН України / 1992 - 1995 рр./, на всеукраїнській науково-практичній конференції " Проблеми естетичного виховання та художньої освіти в системі професійної підготовки вчителів " / Полтава, 1995 р./.

В п р о в а д ж е н н я : на основі результатів дослідження підготовлено науково-практичні матеріали, методичні рекомендації, які втілились у формі інтегрованого спецкурсу " Методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів " для студентів педагогічних інститу-

тів. Результати дослідження покладені в основу методичних рекомендацій викладачам і студентам педвузів з питань естетичного виховання учнів та студентів засобами театрального мистецтва. Результати дослідження висвітлені у шести друкованих працях загальним обсягом 2,4 друкованих аркуша.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У в с т у п і обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет дослідження, його мету, гіпотезу, завдання, методи, розкрито вірогідність, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, викладено положення, які виносяться на захист, а також подано відомості про апробацію і впровадження результатів роботи у педагогічну практику.

У п е р ш о м у р о з д і л і - " Теоретичні основи дослідження " розглядається історія та теорія питання використання театрального мистецтва у процесі підготовки майбутніх учителів; розкривається поняття театральної діяльності молодших школярів, визначаються її структура, зміст, специфіка у співвідношенні з іншими видами діяльності молодших школярів на уроках та в позакласній виховній роботі початкової школи.

Практика взаємодії педагогіки і театру сягає в глибину віків. Починаючи з вищої школи, - риторської, що склалась у III столітті до н.е. в Греції і перейшла в I століття н.е. до Риму, драматичне мистецтво використовувалось у підготовці майбутніх учителів і займало в ній почесне місце.

Учителі Західної Європи у XII - XIII ст. використовували театр як педагогічний засіб, що слугував спочатку виконанню суто навчально-виховних завдань. Це допомагало учням оволодіти різноманітними знаннями : латинською мовою, біблійними сюжетами, поезією класичної драматургії та ораторським мистецтвом. У статутах більшості

європейських навчальних закладів того часу шкільні вистави згадуються як обов'язкові.

З педагогічного методу виник театральний жанр - ш к і л ь н и й т е а т р, де акторами були учні, а режисерами, авторами шкільних драм - у ч и т е л і. Практично вся література, що досліджена з шкільної драми, свідчить про активну участь учителів у шкільних драматизаціях, а також про те, що підготовка до драматичної діяльності проводилась у навчальних закладах шляхом участі майбутніх учителів у студентських театральних постановках. Рівень театральної підготовки, як і загальнокультурний рівень учителів того часу, був досить високим, про що свідчать результати багатьох шкільних та студентських постановок, що далеко виходили за рамки суто навчально-виховних заходів і стали віхами у досягненнях художньої культури багатьох європейських країн, в тому числі України.

Шкільний театр в Україні, що був невід'ємною часткою духовного виховання в усіх навчальних закладах того часу - семінаріях, ораторських школах, колегіумах, Острозькій та Києво-Могилянській академіях - значно вплинув на формування вчительських кадрів, що виходили із стін цих закладів і розповсюджувалися на території не тільки України, але й досягли багатьох міст Московського царства, а на півдні - Сербії. Підтвердженням дієвості поліфункціонального впливу шкільного театру в українських навчальних закладах може слугувати своєрідний ренесансний універсалізм, характерний для діяльності видатних українських просвітителів / Г.Кониський, С.Полоцький, Ф.Прокопович, Г.Сковорода, М.Смотрицький, Д.Туптало, С.Яворський та інші /.

XIX століття також залишило свій слід в історії участі вчительства у театральній діяльності. В Україні на початку XIX ст. відкрились ряд вищих і середніх навчальних закладів, де готували також й майбутніх учителів : Харківський університет / 1804 р./, Ніжинська

гімназія вищих наук / 1820 р./ - пізніше Ліцей кн. Безбородька, Одеський Рішельєвський ліцей / 1826 р./, Київський університет / 1834 р./ . Ці навчальні заклади стали значними культурними центрами, при яких утворювались аматорські театральні гуртки. У навчальних театральних колективах брали участь чимало майбутніх учителів, які разом із спеціальними знаннями пройшли у театрі школу сценічної майстерності й набули досвід організації театрального колективу. Досвід театральної практики багатьох випускників використовували у своїй подальшій педагогічній роботі.

У 20-ті роки нашого століття практики сцени / О.О.Брянцев, Лесь Курбас, Л.Ф.Макаревич, Г.Л.Ромаль, Н.І.Сац / вели пошуки взаємодії педагогіки і театрального мистецтва, самодіяльного театру з професійним, обґрунтовували необхідність педагогічного начала в п'єсі та у виставі для дітей. Вони пропонували готувати педагогічні кадри, які б органічно поєднували у своїй творчій практиці вимоги педагогіки та закони театрального мистецтва.

Видатний український педагог, фольклорист, хоровий диригент, композитор, хореограф В.М.Верховинець використовував театралізацію у своїй педагогічній практиці з підготовки студентів / Київський та Полтавський педагогічні інститути /, а також намітив шляхи використання театралізованої гри в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

На жаль, спроби відродити у вітчизняній вишій школі традиції театрально-педагогічної підготовки майбутніх учителів, що спостерігалися у 20-ті роки нашого сторіччя, зійшли нанівець у 30-40 роки, коли шкільний театр було перетворено на агітбригаду. Керівництво агітбригад не вимагало вдумливої копійної роботи. Тому проблема театрально-педагогічної підготовки майбутніх учителів на довгий час була забута. У повоєнні роки шкільні театри почали поступово від-

роджуватися, були видані збірки на допомогу організаторам шкільної театральної самодіяльності, проте вчителів, готових до керівництва театральною діяльністю, ставало дедалі все менше. Таким чином, театральне мистецтво в школі лягло на плечі небагатьох учителів-ентузіастів, зосереджених на роботі в гуртках. Наприклад, В.О.Сухомлинський використовував театральне мистецтво у виховній роботі з молодшими школярами у Павлівській середній школі, де були два гуртки казки та ляльковий театр, у яких брали участь учні початкових класів.

В останні десятиріччя питання про необхідність професійно-педагогічного керівництва театральною діяльністю молодших школярів знову привернуло увагу педагогічної громадськості. Різноманітні форми і методи проведення театральних занять у педвузі пропонують у своїх публікаціях А.П.Єршова, Н.Є.Миропольська, Ю.І.Рубіна, Т.Г.Пеня, які вважають, що вчителі повинні навчитися таким основам театральної-педагогічного керівництва, як робота над текстом постановки, знання основ драматургії, акторської майстерності, вміння використовувати метод драматизації у дидактичному і виховному процесі.

З метою вдосконалення процесу впровадження театрального мистецтва в систему педагогічної освіти у дисертаційному дослідженні аналізується позитивний досвід використання театральних-ігрових методів у сучасній педагогіці зарубіжних країн. Зокрема Великобританії, де склалася система спеціальної підготовки вчителів до керівництва театральною діяльністю школярів; Канади, де в системі естетичного виховання молодших школярів значне місце займає мистецтво театру; Франції - " театральні уроки " французьких практиків являють собою систему взаємодії професійних театрів із школами.

У пошуках обґрунтування структури та психолого-педагогічних умов впровадження театральної діяльності в навчально-виховний про-

цес початкової школи ми дійшли до висновку, що психологічну готовність до театральної діяльності необхідно формувати вже починаючи з молодшого шкільного віку. Це пов'язано з тим, що :

а/ ігрова природа театру відповідає рухливості та активності дітей даної вікової групи;

б/ використання у театральній виставі принципу перевтілення, зображення собою іншого також природно для дітей в їх вільних іграх;

в/ гра з предметами, бутафорією заміняє дитині молодшого шкільного віку іграшки;

г/ змінення своєї зовнішності / грим, костюм, маска / аналогічно " перевтіленням " і " розфарбуванням " за допомогою підручних засобів у дітей;

д/ наочна образність, емоційний вплив театру відповідає чуттєво-образному характеру мислення дитини молодшого шкільного віку.

Виходячи із психологічних закономірностей розвитку дітей молодшого шкільного віку, а також специфіки мистецтва театру ми вважаємо, що театральне мистецтво, перетинаючись з буттям дитини у школі створює вид діяльності, що поєднує три види діяльності школярів: навчання, гру і працю.

Розроблені методистами початкової школи / Н.М.Бібік, Є.І.Коваленко, Л.П.Кочина, Н.С.Коваль, Н.І.Підгорна, Н.Ф.Скрипченко та інші / сюжетно-рольові і дидактичні ігри можуть значно полегшити кризисні процеси на етапі переходу від дошкільної гри до навчальної діяльності і допомогти дитині адаптуватися в нових умовах. Та коли етап адаптації повністю завершений, рамки сюжетно-рольової гри, в основі якої лежить імпульсивна, несвідома активність дитини, стають тісними. Дитині молодшого шкільного віку, яка успішно пройшла цей етап необхідна заміна ігрової діяльності іншою, яка б за своїм змістом була б близькою до гри / за творчим, емоційним вияв-

ленням / та безпосередньо пов'язана з інтелектуальною, пізнавальною діяльністю, що має довільний свідомий характер. Таким видом діяльності дітей молодшого шкільного віку є театральна діяльність, що ґрунтується на специфічних особливостях театрального мистецтва, пов'язаних з його синтетичністю з одного боку, а з другого - основою її є театральна / акторська / гра, виток якої коріняється у дитячій сюжетно-рольовій грі. Поєднання цих факторів надають необмежені можливості використання театральної діяльності в роботі з школярами, особливо з молодшими.

Форми і методи використання театральної діяльності у навчальній та виховній роботі вчителя початкових класів можуть бути різноманітними / Схема № 1 /. Сюжетно-рольові ігри на уроках поступово набуватимуть форми дидактичного театру. Цей перехід повинен здійснюватися послідовно - від розгорнутого етапу сумісних ігор із вчителем / навчально-дидактичні ігри /; через установочні, функціонального значення позиції : ігри з ляльками, малюнками, анімалістичні вправи та ігри між однокласниками / ігри з умовно-динамічною позицією / до театралізованих ігор, в яких за допомогою специфічних театральних елементів : пантоміми, мімічної виразності, жестів, елементів костюмів та декорацій, а головне - дій у запропонованих обставинах створяться умови, що значно розширюють можливості традиційних соціоігрових методик, основу яких складають ігри з фіксованими правилами, діями і рухами.

У позаурочній виховній роботі з молодшими школярами театральна діяльність набуває форм театралізованих свят, конкурсів театралізації, шкільних театральних гуртків : фольклорно-етнографічного, лялькового театрів, театру тіней, казок, вертепу та інших.

Основний висновок цього етапу дослідження полягає в тому, що театральна діяльність є своєрідним каталізатором процесів формування психічних новоутворень дитини, таких як : довільна увага, пам'ять,

мотиваційно-змістова та знаково-символічна функції дитини, внутрішній план дій. У театральній діяльності формуються елементи абстрактного мислення, складається самооцінка, набувається досвід колективного життя дітей молодшого шкільного віку, їх емоційна сфера стабілізується, діти вчаться керувати своєю поведінкою, настроєм, емоціями. Це створює найкращі передумови для формування етичних, естетичних якостей особистості, які складають основу моральності людини.

Схема № 1

Форми і методи використання театральної діяльності у навчальній та виховній роботі вчителя початкової школи

Виявлення специфіки театральної діяльності молодших школярів визначило сутність театральної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

У другому розділі - "Процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральної діяльності молодших школярів" - виявлені потенційні можливості змістової сторони навчально-виховного процесу педвузу для формування у майбутніх учителів початкових класів професійних знань, умінь і на-

вичок, необхідних для керівництва театральною діяльністю молодших школярів; визначені критерії, за допомогою яких встановлено рівні теоретичної та практичної підготовки студентів до керівництва означеною діяльністю молодших школярів у ході констатуючого і формуючого експериментів; обґрунтовано зміст театральнопедagogічної підготовки майбутніх учителів початкових класів; викладено хід і результати дослідно-експериментальної перевірки її ефективності.

Аналіз вузівських програм, навчальних планів із спеціальності № 0308 / 2121 / "Педагогіка та методика початкового навчання", анкетування серед студентів педагогічного факультету Полтавського пединституту імені В.Г.Короленка, вчителів початкових класів загальноосвітніх шкіл дали змогу з'ясувати сучасний стан театральнопедagogічної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Були виявлені значні потенційні можливості змістової сторони навчально-виховного процесу педфакультету для формування у майбутніх учителів професійних знань, умінь і навичок, необхідних для керівництва театральною діяльністю молодших школярів. Разом з тим, у забезпеченні педагогічного факультету програмними та методичними матеріалами з цього питання існують значні недоліки: у розробці змісту, методиці проведення практичних занять, у запропонованих заходах активізації навчального процесу. Внаслідок цього підготовка до окремих аспектів театральнопедagogічної діяльності майбутніх учителів або зовсім відсутня, або набуває мозаїчного, спонтанного характеру діяльності, що ґрунтується на ентузіазмі викладачів і студентів педагогічного вузу.

На цьому етапі дослідження було визначено систему критеріїв та показників сформованості театральнопедagogічних знань, умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів. Підготовка студентів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів передбачає реалізацію двох позицій: теоретичної і практичної. Першій позиції

відповідає інформаційний критерій / набуття мистецтвознавчих, психолого-педагогічних знань у галузі театру та театральної діяльності молодших школярів/. Другій позиції відповідають критерії : акторський / передбачає уміння перевілюватися, складається із навичок володіння голосовою інтонацією, технікою мовлення, мімікою, пластикою тіла, дією у заданій ситуації /; режисерсько - педагогічний / передбачає організацію учасників театралізації у рамках уроку або позакласно-виховного заходу /; художньо-оформлювальний / передбачає оформлення інсценізації : технічне виконання костюмів, декорацій, бутафорії, володіння навичками гримування, звуко-оформлення /.

Кількісний та якісний аналіз рівня сформованості театрально-педагогічних знань, умінь і навичок студентів ІУ курсу педагогічного факультету показав загалом " низький " рівень / 61,1 % / готовності майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів. Відмічаючи позитивний досвід окремих методичних курсів / " Основи педагогічної майстерності ", " Методика виховної роботи " та інші / для формування тих чи інших театрально-практичних знань, умінь і навичок студентів, ми з'ясували, що " низький " загалом рівень сучасного стану підготовки майбутніх учителів до театрально-педагогічної діяльності обумовлений відсутністю системно-структурного підходу до вирішення завдання формування професійних знань, умінь і навичок, необхідних у реалізації театрально-практичної діяльності майбутніх учителів початкових класів. Матеріал, отриманий у ході констатуючого експерименту, дозволив розробити структуру та зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів, що включає спецкурс з практикумом " Методика підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів ", а також передбачає збага-

чення навчальних курсів "театральною" інформацією, використання елементів театралізації у процесі викладання психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін, під час роботи із студентами поза аудиторією : дидактичний театр, студентський театр, театралізовані конкурси, свята і т. ін. Так, наприклад, у таких курсах, як "Педагогіка", "Історія педагогіки" пропонується використання ділових ігор, ігор-драматизацій, дій у запропонованих обставинах, мікровикладання тощо. Використання театралізації в різних аспектах навчально-виховного процесу педвузу дає можливість ознайомити студентів із різноманітними формами, методами театральної діяльності у школі. У системі взаємодії викладачів і студентів використання театралізації можливо й під час позааудиторної роботи зі студентами. До однієї з таких форм належать театралізовані свята, виховна можливість яких полягає в тому, що вони забезпечують різноманітну масову самодіяльність, сприяючи самовиявленню особистості. Інша форма театральної роботи зі студентами поза аудиторією - студентський театр. Постановка силами студентів самодіяльної вистави дає змогу значно розширити режисерсько-сценографічні, акторські можливості майбутніх керівників шкільних драматичних гуртків.

Інтегрований методичний курс театрально-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів базується на основних компонентах знань, умінь і навичок у галузі мистецтвознавства, психології, педагогіки, театральної та педагогічної практики. Методичний курс складається з двох розділів : театральної та педагогічної підготовки. Кожний розділ спецкурсу з практикумом поділено на тематичні блоки, що включають ряд лекційних, семінарських, лабораторно-практичних занять, самостійну роботу студентів, педагогічну практику. Крім того, в спецкурс включено ряд нетрадиційних форм підготовки студентів : ділові ігри, комплекс тренінгу психофізичного апарату актора, підготовка театральної вистави або

театралізованого виховного заходу та постановки їх силами студентів.

Лекційний курс інтегрує мистецтвознавчу та педагогічну тематику. На лабораторно-практичних заняттях студенти вчаться застосовувати одержані знання і набувають умінь практичного керівництва театральною діяльністю молодших школярів. Лабораторно-практичні заняття максимально сприяють формуванню методичних умінь і навичок, необхідних для педагогів-практиків.

На самостійне опрацювання студентам пропонуються завдання з підготовки до практичних занять, а також театралізованих виховних заходів і виготовлення костюмів, декорацій, бутафорії, підбір літературного та музичного матеріалів. Викладач здійснює контроль за їх виконанням.

Важливу роль у структурі спецкурсу відіграє система практичних завдань для студентів. Основна мета завдань - відпрацювання умінь і навичок студентами в позааудиторний час. Крім того, система завдань створює основу для розвитку творчої фантазії майбутніх учителів, орієнтує студентів на застосування одержаних знань, умінь і навичок у театральній роботі з молодшими школярами. В ході виконання самостійних практичних завдань студенти включаються у діяльність, що моделює діяльність учителя початкових класів. Вивчення кожного розділу завершується певною формою звітності студентів. Така система планування дозволяє здійснювати контроль за знаннями і вміннями, передбачає належний рівень засвоєння методичного матеріалу студентами і необхідну корекцію в межах вивчення кожного розділу.

З метою апробації розробленого змісту підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів на базі педагогічного факультету Полтавського державного педінституту імені В.Г.Короленка була організована і проведена експериментально-дослідна робота в умовах перебування навчально-виховного процесу протягом 1992 - 1995 рр. З цієї метою було

проведено два контрольних вимірювання - початкове і кінцеве в експериментальній та контрольній групах. Зіставлення показників діагностики рівнів готовності до театральної-педагогічної діяльності студентів контрольної та експериментальної груп показало ефективність запропонованої методики підготовки студентів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів і дало змогу зробити ряд висновків :

Студенти експериментальної групи значно розширили свій інформаційний багаж щодо знань з теорії, історії театру та театральної діяльності молодших школярів. Так, в експериментальній групі в кінці формуючого експерименту рівні знань проявились відповідно у 76% і 80 % студентів - високий, у 24 % і 20 % - середній рівень мистецтвознавчих та психолого-педагогічних знань. Жоден із студентів експериментальної групи не виявив низький рівень знань у галузях, що означені, тоді як у студентів контрольної групи ці показники залишилися дуже низькими. Треба відзначити, що окремі студенти з контрольної групи виявили інтерес до проблеми - цим пояснюється підвищення загального рівня знань у цій групі на 10 %. Проте відсутність систематизованого навчання негативно позначилася на рівні готовності до театральної-педагогічної діяльності як групи в цілому, так і окремих зацікавлених студентів.

Значно підвищився рівень сформованості практичних умінь і навичок студентів експериментальної групи з усіх показників. Так, високий рівень показали 72 % студентів експериментальної групи при початкових даних - 12 %. У студентів же контрольної групи показник високого рівня підвищився тільки на 6,8 %.

В цілому дані показників експериментальної групи набагато перевершили показники контрольної групи як за загальним станом підготовки, так і за її окремими аспектами.

У з а к л ю ч е н н і сформульовані висновки :

Сучасний рівень професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів потребує пошуку нових, більш ефективних форм і методів навчання та виховання студентів педагогічних вузів, удосконалення програм, навчальних планів, розробки нових навчальних методик.

Досвід педагогічної практики доводить, що для вирішення навчально-виховних завдань початкової школи найбільш доцільно використовувати мистецтво театру. Театральна діяльність, що поєднує три види діяльності молодших школярів : навчання, гру і працю, за коректного впровадження у навчально-виховний процес початкової школи створює оптимальні умови для спрямованого формування психічних новоутворень дитини, таких як довільність психічних процесів і внутрішній план дій.

Включення театральної діяльності у навчально-виховний процес початкової школи передбачає спеціальну підготовку майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю школярів. Виходячи із визначених критеріїв та показників сформованості театральнo-педагогічних знань, умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів було розроблено структуру та зміст підготовки майбутніх учителів, що включає спецкурс із практикумом в ході вивчення якого реалізуються дві основні позиції театральнo-педагогічної підготовки - теоретична і практична. Передбачається також збагачення навчальних курсів " театральною " інформацією, використання елементів театралізації у процесі викладання психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін, під час роботи із студентами поза аудиторією : дидактичний театр, театралізовані конкурси, свята, студентський театр казок, фольклорно-етнографічний та ін.

Аналіз отриманих результатів у ході формулчного експерименту свідчить про те, що апробований матеріал дає можливість підготувати студентів до подальшої театральнo-практичної діяльності в школі, оскільки дозволяє систематизувати, глибоко усвідомити, детально

відпрацювати і надалі використовувати у своїй професійній діяльності знання, уміння і навички керівництва театральною діяльністю молодших школярів.

Результати формуючого експерименту дають підставу стверджувати, що зміст розробленої методики театральної педагогічної підготовки вчителів початкових класів є ефективним і може бути використаний у навчально-виховному процесі факультетів підготовки вчителів початкових класів у педагогічних вузах.

Виконане дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого дослідження і наукового обґрунтування потребують питання: змісту і педагогічного керівництва театральною діяльністю школярів середньої та старшої вікової групи; розробки конкретних методик театралізації навчально-виховного процесу як школи, так і педвузу; пошук шляхів взаємодії професійного театру із середніми та вищими навчальними педагогічними закладами.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

Формирование нравственно-эстетических качеств будущих учителей // *Методология и методы современных педагогических исследований* : Тезисы докладов и выступлений на XIII советско-немецком семинаре молодых ученых и аспирантов АПН СССР и АПН ГДР. - Москва, 1989. - С. 127-128. - У співавт.

Сказка как средство морально-эстетического воспитания и творческого развития студентов и учащихся школ // *Нравственно-эстетическое воспитание молодежи средствами искусства* : Материалы Всесоюзного научно-практического семинара. - Ч.П. - Чернигов, 1990. - С.52-53.

Студенческий театр сказок как одна из форм подготовки будущего учителя // *Проблемы освоения театральной педагогики в профессионально-педагогической подготовке будущего учителя* : Материалы Всесоюзной науч.-практ.-конф. - Полтава, 1991. - С.370-371.

Некоторые аспекты нравственно-эстетического воспитания студентов // Формирование нравственной культуры учащейся молодежи в условиях обновления социализма: - Материалы науч.-практ.-конф.- Полтава, 1990.- С.96-98.

Естетичне виховання студентів засобами театрального мистецтва: Методичні рекомендації для викладачів і студентів педагогічних вузів.- Полтава, 1992.- 28 с.- У співавт.

Підготовка майбутніх учителів початкових класів до керівництва театральною діяльністю молодших школярів // Проблеми естетичного виховання та художньої освіти в системі професійної підготовки вчителів: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ.- конф.- Полтава, 1995.- Полтава, 1995.- С. 153-156.

Соломаха С.А. Подготовка будущих учителей начальных классов. к руководству театральной деятельностью младших школьников.

Диссертация в виде рукописи на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1995.

Защищаются теоретические и экспериментальные разработки проблемы театрально-педагогической подготовки будущих учителей начальных классов. Автором разработано содержание подготовки студентов педагогических факультетов к руководству театральной деятельностью младших школьников, включающее спецкурс с практикумом, а также предполагающее обогащение учебных курсов театральной информацией; использование театрализации во внеаудиторной работе со студентами. Осуществлено внедрение разработанного содержания театрально-педагогической подготовки студентов в учебно-воспитательный процес педвуза, приводятся данные о его эффективности.

Solomakha S.A. Training of the future primary education teachers for guidance of theatre activity of junior school children. The thesis competing for the candidation degree in pedagogics. Speciality 13.00.04 - Professional pedagogics. Institute of pedagogics and psychology professional education of the academy of sciences of Ukraine. Kiev. 1995.

Theoretical and experimental workingouts of theatre pedagogical training of future primary education of teachers are being defended.

The author has worked out the program of student's theatrical training at pedagogical department.

The thesis contains special course with practical recommendation and theatre information for student's out-lecture work. The program and content of this thesis have been inculcated into theatre pedagogical training of students during education year. Data on effectiveness of future teacher's professional training has been presented.

Ключові слова: молодші школярі, театральна діяльність, майбутні вчителі, театральна-педагогічна підготовка, спецкурс із практикумом.

Підписано до друку 2.11.95р. Формат 60x84 1/16. Папір друкарський.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 1. Замовлення №1102. Тираж 100.
Безкоштовно. Дільниця оперативного друку статистичного управління Полтавської області. м. Полтава, вул. Пушкіна, 103.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference number, appearing to be "A. E. 2. 2. 2." written in reverse.

153100

